

UOT:781.

**N.A.RİMSKİ-KORSAKOVUN OPERA YARADICILIĞININ
ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ*****Haqverdiyeva Nərgiz Əli qızı******Gəncə Dövlət Universiteti******nargizhaqverdiyeva@gmail.com***

Xülasə: Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakov (1844-1908) XIX əsr rus və dünya musiqi mədəniyyətinin müxtəlif sahələrində dərin iz qoymuşdur. Çoxşaxəli fəaliyyətilə bəstəkar musiqi tarixinə xəlqlilik prinsipinə sadıq olan bəstəkar, dirijor, ictimai xadim, pedaqoq kimi daxil olmuşdur. Məqalədə bəstəkarın opera yaradıcılığının mərhələləri, janr, mövzu dairəsi və üslub xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. Bəstəkar rus xalqının tarixini, folklorunu, eposunu, nağıl, bəlinə və rəvayətlərini öz operalarında böyük ustalıqla tərənnüm etmişdir. Bəstəkarın opera əsərləri janr müxtəlifliyi, mövzu rəngarəngliliyi, melodik özünəməxsusluğu, milli kolorit incəliyi, maraqlı ritm, orkestrin tembr rəngarəngliyi ilə seçilərək, dünyanın müxtəlif səhnələrində tamaşaya qoyulub və böyük rəğbət qazanmışdır.

Açar sözlər: N.A.Rimski-Korsakov, bəstəkar, opera yaradıcılığı, rus, musiqi

Ключевые слова: Н.А.Римский-Корсаков, композитор, оперное творчество, русская, музыка

Key words: N.A.Rimski-Korsakov, composer, opera creativity, russian, music

XIX əsrin 60-cı illərində Rusiyada böyük ictimai yüksəliş dövründə görkəmli bəstəkarların Pyotr İlyiç Çaykovski (1840-1893), Anton Qriqoryeviç Rubinşteyn (1829-1894), Aleksandr Nikolayeviç Serov (1820-1871), Vladimir Vasilyeviç Stasov (1824-1906) o cümlədən, Miliy Alekseeviç Balakirev (1837-1910) və rəhbərlik etdiyi rus musiqi mədəniyyətinə “Qüdrətli dəstə” adı ilə daxil olmuş bəstəkarlar qrupunun fəaliyyəti qeyd olunmalıdır.

“Qüdrətli dəstə”nin görkəmli nümayəndəsi Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakov rus və dünya musiqi tarixində böyük rol oynamış musiqi xadimidir. Bəstəkarın müasiri, musiqi tənqidçisi A.V.Ossovski doğru olaraq vurğuladı: “*Dahi sənətkar və böyük müəllim – bunlar N.A.Rimski-Korsakovun iki simasıdır*” [6 s. 95].

Bəstəkarın yaradıcılığının irsinin əsas hissəni operaları təşkil edir. Musiqişünas L.M.Majeyko müəllifi olduğu “Rus musiqi tarixi” dərsliyində bəstəkarın opera irsini “... rus opera klassiklərinin möhtəşəm binanın monolitlərindən biri...” adlandırır [4, s.76].

Musiqişünas Ş.Həsənova “Musiqi tarixindən mühazirələr” adlı dərsliyində qeyd edir ki, bəstəkarın opera yaradıcılığı üç dövrə bölünür:

Birinci dövr: (XIX əsrin 70-80-ci illəri), 3 opera: “Pskovlu qız” (1873), “May gecəsi” (1880), “Qaz qız” (1881).

İkinci dövr: (XIX əsrin 90-cı illəri), 7 opera: “Mlada” (1892), “Məladan əvvəlki gecə” (1895), “Sadko” (1896), “Motsart və Salyeri” (1898), “Çar gəlini” (1899), “Vera Şeloqa” (1898), “Çar Soltanın nağılı” (1900).

Üçüncü dövr: (XX əsrin 1900-1908-cü illəri), beş opera: “Servilliya” (1902), “Ölməz Kaşey” (1902), “Pan Voyevoda” (1904), “Kitejin görünməz şəhəri və Fevroniya qız haqqında əfsanəsi” (1904), “Qızıl xoruz” (1907).

N.A.Rimski-Korsakovun opera yaradıcılığının əsas xüsusiyyətləri olduqca geniş və rənməfərarəngdir. Onun 15 operası qeyri-adi janr müxtəlifliyi, dramatik kompozisiya və üslubu ilə fərqlənirlər. Bəstəkar rus xalqının tarixindən, məişətindən, nağıllarından seçdiyi mövzuları musiqi dilinə çevirərək vətənpərvərlik ruhlu monumental əsərlər yaratmışdır. Həmçinin o, zəngin xalq musiqisi xəzinəsinə, folkloruna müraciət etmiş, həm rus, həm də başqa xalqların özünə məxsus melodiya və ritmlərinə öz əsərlərində müraciət etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ümumiyyətlə XIX əsr rus mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri folklorla böyük maraq göstərmişlər. Vasili Andreeviç Jukovskinin (1783-1852) balladaları, Aleksandr Serqeeviç Puşkinin (1799-1837) nağıl və şeirləri, Viktor Mixayloviç Vasnetsovun (1848-1926), Mixail Aleksandroviç Vrubelin (1856-1910), Nikolay Konstantinoviç Rerixin (1874-1947) rəsm əsərlərini nümunə kimi göstərmək olar.

Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakovun daha çox müraciət etdiyi süjetlər Aleksandr Serqeeviç Puşkinin (1799-1837), Nikolay Vasilyeviç Qoqolun

(1809-1852), Aleksandr Nikolayeviç Ostrovskinin (1823-1886), Lev Aleksandroviç Meyin (1822-1862) əsərlərindən götürülmüşdür. Bununla yanaşı bəstəkarın bir sıra operalarının əsasını folklor abidələri (nağıllar, əfsanələr, dastanlar) təşkil edir. “Qüdrətli dəstə” prinsiplərinin təsiri altında formalaşmış bəstəkar kimi, o öz vəzifəsini qədim xalq rəvayətlərinin, nağıllarının, əfsanələrinin, qədim adət-ənənələrinin musiqidə əks etdirilməsində görürdü. “Mənim musiqi həyatımın salnaməsi. 1844-1906” (1876-1906) (“Летопись моей музыкальной жизни”) kitabında bəstəkar yazır: “Mən heç zaman inanmamışam və inanmıram ki, operanın bir ümumi forması vardır. Hesab edirəm ki, dünyada nə qədər süjet və hekayə varsa, o qədər (demək olar ki,) ona uyğun müstəqil opera formaları olmalıdır” [5, s. 99]. N.A.Rimski-Korsakov öz opera yaradıcılığında “*bu mürəkkəb bədii problemin bir sıra müxtəlif həll yollarını*” [3, s.55] təqdim etmişdir. Bir çox hallarda bəstəkar operalarının ümumi bədii, janr orijinallığını vurğulamaq üçün “başlıqlar” təqdim edir. Bunlardan “bahar nağılı” (“весенняя сказка”) və “payız nağılı” (“осенняя сказочка”), “kalyada hekayəsi” (быль - колядка) və “sifətlərdə hekayə” (“небылица в лицах”), “epik opera” (“опера-былина”) və “balet operası” (“опера-балет”) başlıqları nümunə kimi göstərmək olar. Musiqişünas E.V Sisoyeva müəllifi olduğu “Rus musiqi tarixi” dərslində qeyd edir ki, “N.A.Rimski-Korsakovun üslubunun xarakterik xüsusiyyəti-qədim ritual mərasimlərdən tez-tez istifadə edilməsidir” [6, s. 54].

N.A.Rimski-Korsakov opera janrını ilk növbədə mövzu və obrazlar aləmi baxımından zənginləşdirmişdir. Bəstəkarın müəllifi olduğu operaları mövzu baxımından tarixi, nağıl, lirik-dramatik, lirik-komik, satirik operalar kimi səciyyələndirmək olar. N. A.Rimski-Korsakovun yazdığı operadan səkkizi tarixi operadır. “Pskovlu qız” (“Псковитянка”), “Mlada” (“Млада” opera-balet), “Motsart və Salyeri”, “Boyarıya Vera Şeloqa” (“Боярыня вера Шелого”), “Çar gəlini” (“Царская невеста”), “Serviliya” (“Сервилия”), “Pan Voyevoda” (“Пан воевода”), “Görünməz Kitej şəhəri və Qız Fevroniya haqqında nağıl” (“Сказание о невидимом граде Китеже и деде Февронии”) bu qəbildən olan operalardır. Tarixi operalardan əsasən “Pskovlu qız” və “Çar gəlini” operaları maraq doğururlar. Tanınmış rus musiqişünası Boris Vladimiroviç Asafyev (1884-1949) “Pskovlu qız”ı “opera-salnamə” adlandıırırdı və onun “*möhtəşəm epik, fresk xarakterini*” vurğulayırdı [6, s. 97].

N.A.Rimski-Korsakovun komik operalarından N.V.Qoqolun əsərləri əsasında yazılmış “May gecəsi” və “Milad ərəfəsi gecəsi” operalarını xüsusi ilə qeyd etmək olar.

Bəstəkarın ən əhəmiyyətli nəaliyyətləri, fitri istedadı və sənətkarlığı daha çox fantastik aləmi və rus xalq nağılları, əfsanələri ilə bağlı mövzularda özünü büruzə verir. “Çar Soltan haqqında nağıl”, “Qızıl xoruz”, “Ölməz Kaşşey”, “Qar qız”, “Kitej şəhəri haqqında rəvayət” kimi operalarda fantastik nağıl mövzusu son dərəcə fərqli tərzdə və fərqli vasitələrlə təcəssüm etdirilmişdir. “Sadko” operasını isə bəstəkar özü opera-bilina kimi müəyyən etmişdir.

Qeyd etməliyik ki, musiqi yazı tərzində bəstəkar ya geniş, freska yazı üslubunu seçir, ya da çox şəffaf, qənaətcil təqdimatdan istifadə edir. Bəzən bəstəkar əsərlərində orkestr partiyasını ön plana çıxarır, bəzən isə əksinə, vokal partiyalarına üstünlük verir və ya instrumental, vokal partiyaları

arasında musiqi materialını bərabər bölüşdürərək, orkestr rəngarəngliyi ilə səciyyələnən partituraları yaradır.

1881-ci ildə A.N.Rimski-Korsakov rus dramaturqu Aleksandr Nikolayeviç Ostrovskinin “Qar qız” (1873) nağılı əsasında operasını bəstələyir və bununla əlaqədar yazır: “*Mən “Qar qız”ı bitirən zaman özümü nəhayət ayaq üstündə möhkəm duran, yetkin musiqiçi və bəstəkar kimi hiss etdim. Bu günə qədər bəstələdiyim heç bir əsər mənim üçün belə asan olmamışdır. Mən hər gün və bütün gün bəstələyirdim*” [5, s. 145]. Bəstəkar bu əsəri çox sevirdi və özünün ən yaxşı sənət əsəri hesab edirdi. Bəstəkar özü həyat yoldaşına yazırdı: “*...kim mənim “Qar qızımı” sevmir, o mənim əsərlərimi heç başa düşmür, ümumiyyətlə məni də başa düşmür*” [5, s.156].

Opera 1882-ci ildə Sankt-Peterburqun Mariinski Teatrında tamaşaya qoyulmuşdur. Premyeradan sonra nağılın müəllifi A.N.Ostrovski opera haqqında fikrini bildirərək qeyd etmişdir ki: “*Mənin “Qar qız”ım üçün yazılan musiqi heyratamizdir. Mən təsəvvür edə bilməzdim ki, rus büdpərəstlik kultunun bütün poeziyasını və bir nağıl qəhrəmanı (Qar qız) belə parlaq şəkildə ifadə etmək mümkündür*” [3, s. 67]. “Qüdrətli dəstə”nin digər üzvü, kimyaçı-alim, professor Aleksandr Porfiryeviç Borodin (1833-1887) yazır: “*Bu, tam bir bahar nağılıdır – bütün gözəlliyi, baharın poeziyası, bütün istiliyi, bütün ətri ilə*” [7, s. 63].

1867-ci ildə N.A.Rimski-Korsakov simfonik orkestr üçün “Sadko” musiqi lövhəni yazdı və təxminən 30 il sonra yeddi səhnədən ibarət eyniadlı epik opera yaratdı (libretto V.İ.Belskinindir). Operanın musiqisi parlaq, qabarıq təzadlarla doludur. Burada əsas ifadə vasitəsi kimi rus xalq mahnıları istifadə olunur.

N.A.Rimski-Korsakovun nağıl operaları içərisində ən məşhuru 1899-1900-cü illərdə bəstələnmiş “Çar Saltan haqqında nağıl” (“Сказка о царе Салтане”) operasıdır. Opera dahi rus şairi Aleksandr Sergeyeviç Puşkinin “Çar Soltan, onun oğlu şöhrətli və qüdrətli bahadır knyaz Qvidon Saltanoviç və gözəl şahzadə qız “Qu quşu haqqında nağıl”dan (“Сказка о царе Салтане, о сыне его славном и могучем богатыре князе Гвидоне Салтановиче и прекрасной царевне Лебеди”) əsəri əsasında yazılmışdır. “Çar Soltan haqqında nağıl” (1900) operanın mərkəzi ideyası – işıqlı başlanğıcın qaranlıq qüvvələr üzərində qələbəsidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, “Çar Soltan haqqında nağıl” operasından “Arının uçuşu” (“Полет шмеля”) intermediyası da böyük məşhurluq qazanmışdır. Bəstəkar musiqi vasitələri ilə nəinki arının uçuşunu, həm də onun vızıltısını ifadə edə bilmişdir. Bu fraqment müstəqil və məşhur bir musiqi əsərinə çevrilərək müxtəlif alətlərin solo ifaları üçün işlənilmişdir.

1900-1908-ci illərdə 5 opera: “Serviliya”, “Ölməz Kaşşey”, “Panqoşun başcısı”, “Görünməz Kitej şəhəri haqqında əfsanə” və “Qızıl xoruz” yazılmışdır. Bu operalarda bəstəkar inqilabi ideyaları önə sürür. Bəstəkarın yaradıcılığının son dövrü inqilabi, vətənpərvər ruhdadır. Bu əsərlərdə bəstəkar xalqın azadlıq, səadət, gözəllik haqqında arzularını, ədalət, xeyir və yaxşılıq haqqında təsəvvürlərini, həqiqətin təntənəsi, işıqlı qüvvələrin şər üzərində qələbəsi haqqında əzəli fikirlərini ifadə etmişdir.

N.A.Rimski-Korsakov simfonik orkestrinin böyük ustalarından biridir. “May gecəsi”, “Qar qız”, “Sadko”, “Görünməz Kitej şəhəri haqqında dastan” operalarında bəstəkar ən zəngin orkestr rəng və çalarları vasitəsi ilə təbiət səslərini – quşların cəh-cəhini, dalgaların uğultusunu, yarpaqların xışıltısını misilsiz ustalıqla göstərə bilmişdir.

N.A.Rimski-Korsakovun operalarının vokal üslubunu əsas etibarilə mahnıvari, melodik üslub kimi müəyyən etmək olar. Xalq yaradıcılığı ilə qırılmaz bağlılıqda olması,

milli folklardan götürülmüş süjetlərə müraciət etməsi bəstəkarın xalq melodiylarından geniş istifadəsini və öz melodiylarını hətta reçitativlərini də bu üslubda yazmasını şərtləndirmişdir.

Beləliklə, N.A.Rimski-Korsakovun opera yaradıcılığının xüsusiyyətlərinin qısa təsvirini yekunlaşdıraraq demək olar ki, bəstəkar rus milli musiqinin tərəqqisi sahəsindəki xidmətləri və nailiyyətləri ilə rus və qərb Avropa musiqisinin inkişafına ciddi təsir göstərmişdir. Bəstəkarın yaradıcılıq irsinin mövzu dairəsi, musiqi dili, rus xalqının tarixinə, folkloruna, nağıl, bılına və qədim

adət-ənənələrinə müraciəti, rus xalq motivlərindən və Şərq musiqi intonasionalarından məharətlə istifadəsi dinləyicilərdə böyük maraq doğurur. Onun yaradıcılıq irsi dünyada əbədi olaraq qalacaqdır.

N.A.Rimski-Korsakovun opera yaradıcılığı gələcək nəsillər üçün əvəzolunmaz bir xəzinədir. Bəstəkarın irsi rus və dünya musiqi tarixində əbədi olaraq qalacaqdır.

Ədəbiyyat

1. Hüseynova T. "Musiqi ədəbiyyatı". Dərslik, Bakı, 2006, 120 s.
2. Həsənova Ş. "Musiqi tarixindən mühazirələr" II hissə, Bakı, 2012, 92 s.
3. Гозенпуд А.Н. "Н.А.Римский-Корсаков. Темы и идеи его оперного творчества". Москва, Музгиз, 1957, 352 с.
4. Можейко Л.М. "Истории русской музыки". Гродно, ГрГУ, 2012, 383 с.
5. Римский-Корсаков Н. "Летопись моей музыкальной жизни". М., Согласие, 2004, 398 с.
6. Сысоева Е.В. "История русской музыки". Москва, ГИТИС, 2013, вып.2, 125 с.
7. Фефелова А.Г. "Миф и ритуал в музыкальном тексте оперных циклов Н.А.Римского-Корсакова и Р.Вагнера"// Музыковедение, 2013, 156 с.

Saytoqrafiya

8. Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası. URL: <http://www.musicacademy.edu.az>
9. Milli kitabxana. URL: http://www.ek.anl.az/el/musiqi_edebyyati/php
10. "Musiqi dünyası" elektron jurnalı. URL: <http://musiqi/www.musiqi-dünyası.az>

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ОПЕРНОГО ТВОРЧЕСТВА Н.А.РИМСКОГО-КОРСАКОВА

Хагвердиева Наргиз Али кызы

Резюме

Николай Андреевич Римский-Корсаков (1844-1908) оставил глубокий след в различных областях русской и мировой музыкальной культуры XIX века. Н.А.Римский-Корсаков вошел в историю музыки как композитор, дирижер, общественный деятель, педагог, верный национальным принципам своего народа.

В статье проанализированы этапы, основные стилистические особенности оперного творчества Н.А.Римского-Корсакова, изучены жанры и темы, к которым обращался композитор. Композитор с большим мастерством воспевал в своих операх историю, фольклор, эпос, сказки, былины и легенды русского народа. Оперные произведения композитора, отличаясь жанровым разнообразием, многообразием тем, мелодическим своеобразием, тонкостью национального колорита, интересной ритмикой, тембровым богатством оркестра, завоевав большую популярность исполняются на различных сценах мира.

THE CHARACTERISTICS N.A.RIMSKY-KORSAKOV'S OPERA ART***Haqverdiyeva Nargiz Ali******Summary***

Nikolai Andreyevich Rimsky-Korsakov (1844-1908) left a deep mark on various fields of Russian and world music culture of the 19th century. With his multi-faceted activities, the composer entered the history of music as a composer, conductor, public figure, and pedagogue committed to the principle of nationalism.

The article examines the stages of the composer's opera creation, genre, subject area and stylistic features. The composer glorified the history, folklore, epos, fairy tales, fairy tales and legends of the Russian people in his operas with great mastery. The composer's opera works are distinguished by genre diversity, theme variety, melodic uniqueness, national color sophistication, interesting rhythm, timbre variety of the orchestra, and have been performed on various stages of the world and won great acclaim.

Rəyçi: baş müəllimi Məmmədova Q.

GDU-nun "Musiqi fənləri" kafedrasının 27.10.2023-cü il tarixli iclasın 6 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 19 noyabr 2023-cü il